

ENARRATIO

IN PSALMUM CIV.

I. PSALMUS centesimus-quartus¹, primus est in eis quibus prænотatur « Alleluia. » Cujus verbi, vel potius duorum verborum, interpretatio est, Laudate Deum. Et ideo inde cœpit : « Confitemini Domino, et invocate nomen » ejus². » In laude enim intelligenda est ista confessio, sicut est, « Confiteor tibi, Pater Domine cœli et terræ³. » Præmissa enim laude, invocatio sequi solet, ubi desideria precator alligat : unde et ipsa oratio Dominica habet a capite brevissimam laudem, quod est, « Pater noster, qui es in » cœlis⁴. » Tunc quæ petuntur, deinceps consequuntur. Unde et alibi in Psalmo dicitur, « Confitebimur tibi, » Deus, confitebimur, et invocabimus nomen tuum⁵. » Quod alibi est planius : « Laudans invocabo Dominum, » et ab inimicis meis salvus ero⁶ : » ita et hic, « Confitemini, » inquit, Domino, et invocate nomen ejus : » quod tale est, ac si diceret, « Laudate Dominum, et invocate nomen ejus. » Exaudit quippe invocantem, quem laudantem videt; laudantem videt, quem probat amantem. Et in quo voluit Dominus boni servi amorem circa se ostendi maxime, nisi in eo quod illi ait, « Pasce oves meas⁷? » Unde et hic sequitur, « Annuntiate inter gentes opera ejus : » vel potius, ut de græco ad verbum exprimat, quod et alii latini codices habent, « Evangelizate in gentibus opera ejus. »

¹ Vide. D. Guillon, tom. xxii, pag. 29-32. — ² Psal. civ, 1. — ³ Matth. xi, 25. — ⁴ Id. vi, 9. — ⁵ Psal. lxxiv, 2. — ⁶ Id. xvii, 4. — ⁷ Joan. xxi, 17.

Quibus hoc dicitur, nisi Evangelistis in prophetia?

II. « Cantate ei, et psallite ei¹. » Verbo et opere laudate. Ore quippe cantatur : psalterio autem, hoc est, manibus psallitur. « Narrate omnia mirabilia ejus : laudamini in » nomine sancto ejus². » Possunt hi duo versus ex duobus verbis superioribus dicti non absurde videri : ut quod ait, « Narrate omnia mirabilia ejus, » referatur ad id quod dictum est, « Cantate ei : » quod vero sequitur, « Laudamini in nomine sancto ejus, » referatur ad id quod dictum est, « Et psallite ei : » illud scilicet ad verbum bonum, quo cantatur ei, et narrantur omnia mirabilia ejus; illud autem ad opus bonum, quo psallitur ei, ne velit quisque de opere bono tanquam in sua virtute laudari. Ideo cum dixisset, « Laudamini, » quod utique bene operantes merito possunt; addidit, « In nomine sancto ejus : » Ut qui gloriatur, in Domino gloriatur³. » Qui ergo non sibi, sed ei volunt psallere, caveant facere justitiam suam coram hominibus, ut videantur ab eis; alioquin mercedem non habebunt apud Patrem, qui in cœlis est⁴ : sed luceant opera eorum coram hominibus, non eo fine ut ipsi videantur ab eis, sed ut videant bona opera eorum, et glorificent Patrem eorum, qui in cœlis est⁵. Hoc est laudari in nomine sancto ejus. Unde et in alio Psalmo legitur, « In Domino laudabitur anima mea, audiant mites, » et jucundentur⁶. » Quod et hic quodam modo sequitur, « Lætetur cor quærentium Dominum⁷. » Sic enim mites jucundantur, qui non amaro zelo eos jam bene operantes æmulantur.

III. « Quærite Dominum, et confortamini⁸. » Hoc enim de græco expressius interpretatum est, quamvis verbum minus latinum videatur. Unde et alii codices habent :

¹ Psal. civ, 2. — ² Ibid. 3. — ³ 1 Cor. i, 31. — ⁴ Matth. vi, 1. — ⁵ Id. v, 16. — ⁶ Psal. xxxiii, 3. — ⁷ Id. civ, 3. — ⁸ Ibid. 4.

« Confirmamini; » alii : « Corroboramini. » Ei quippe dicitur : « Fortitudo mea¹ : » et, « Fortitudinem meam » ad te custodiam² : » ut eum quærendo atque ad eum accedendo, et illuminemur et confortemur; ne cæcitate quid faciendum sit non videamus, aut infirmitate non faciamus etiam quod videmus. Quod ergo est ad videndum : « Accedite ad eum, et illuminamini³ : » hoc est ad faciendum : « Quærite Dominum, et corroboramini. Quærite, » inquit, faciem ejus semper. » Quæ est facies Domini, nisi præsentia Dei? Sicut facies venti, et facies ignis : dictum est enim : « Sicut stipulam ante faciem venti⁴ : » et, « Sicut » fluit cera a facie ignis⁵. » Et multa talia ponit Scriptura, nihil aliud quam earum rerum præsentiam volens intelligi, quarum nominat faciem. Sed quid est : « Quærite » faciem ejus semper? » Scio quidem quia mihi adhærere Deo, bonum est⁶ : sed si semper quæritur, quando invenitur? An « Semper » dixit, in tota vita ista, qua hic vivitur, ex quo id nos facere debere cognovimus, quando et inventus quærendus est? Jam quippe illum invenit fides, sed adhuc eum quærit spes. Caritas autem et invenit eum per fidem, et eum quærit habere per speciem : ubi tunc sic invenietur, ut sufficiat nobis, et ulterius non quærat. Nisi enim eum in ista vita inveniret fides, non diceretur : « Quærite Dominum, et cum inveneritis eum : » derelinquat impius vias suas, et vir iniquus cogitationes » suas⁷. » Item si fide inventus, non adhuc esset perquirendus, non diceretur : « Si enim quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus⁸ : » et quod Joannes ait : « Scimus, quia cum apparuerit, similes ei erimus; quoniam » niam videbimus eum sicuti est⁹. » An forte etiam cum facie

¹ Psal. xvii, 2. — ² Id. lviii, 10. — ³ Id. xxxiii, 5. — ⁴ Id. lxxxii, 14. — ⁵ Id. lxxvii, 3. — ⁶ Id. lxxii, 28. — ⁷ Isaï. lv, 6, 7. — ⁸ Rom. viii, 25. — ⁹ I Joan. iii, 2.

ad faciem viderimus eum sicuti est, adhuc perquirendus erit, et sine fine quærendus, quia sine fine amandus? Dicimus enim etiam præsentem alicui : Non te quæro, id est, non te diligo. Ac per hoc qui diligitur, etiam præsens quæritur, dum charitate perpetua, ne fiat absens, agitur. Proinde quem quisque diligit, etiam cum eum videt, sine fastidio semper vult esse præsentem, hoc est, semper quærit esse præsentem. Et nimirum hoc est : « Quærite faciem ejus semper : » ut non huic inquisitioni, qua significatur amor, finem præstet inventio; sed amore crescente inquisitio crescat inventi.

IV. Jam deinceps temperat se laudator iste ardens, et ad capacia verba descendit : infirmum amorem atque lactentem temporalibus Dei mirabilibus nutriens. « Mementote, » inquit, mirabilium ejus quæ fecit, prodigia » ejus et judicia oris ejus¹. » Qui locus similis videtur illi loco, ubi ad Moysen quærentem quis esset, cum dixisset : « Ego sum qui sum, » et, « Dices filiis Israël : Qui est » misit me ad vos : » quod ex quantulacumque particula rara mons capit : deinceps nomen suum commemorans, erga homines gratiam suam misericorditer temperavit; dicens : « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et » Deus Jacob, hoc mihi nomen est in æternum². » Ubi intelligi voluit, et illos quorum se Deum dixit, vivere secum in æternum, et hoc dixit quod capi etiam a parvulis posset : ut, « Ego sum qui sum, » illi pro captu intelligerent, qui grandibus viribus charitatis nossent quærere faciem ejus semper. Si ergo quod est ipse, multum est ad vos vel videre vel quærere : « Mementote mirabilium ejus » quæ fecit, prodigia ejus et judicia oris ejus. »

V. Et quibus dicitur? « Semen Abraham servi ejus, » filii Jacob electi ejus³. » Vos semen Abraham, vos filii

¹ Psal. civ, 5. — ² Exod. iii, 13, 14. — ³ Psal. civ, 9.

Jacob : « Mementote mirabilium ejus quæ fecit, prodigia » ejus et judicia oris ejus. » Ne quis autem uni genti hoc tribueret Israëliitarum secundum carnem, et non intelligeret magis esse semen Abrahæ filios promissionis quam filios carnis, quibus Apostolus dicit, cum gentibus loqueretur : « Vos ergo Abrahæ semen estis, secundum promissionem hæredes¹ : » sequitur, et dicit : « Ipse Dominus » Deus noster, in omni terra judicia ejus². » Hoc dicitur per Isaïam ad Jerusalem liberam matrem nostram : « Et » qui eruit te, ipse Deus tuus, universæ terræ vocabitur³. » An Judæorum Deus tantum? Absit⁴? « Ipse » Dominus Deus noster, in omni terra judicia ejus : » quia in omni terra Ecclesia ejus, ubi prædicantur judicia ejus. Quid ergo ait in alio Psalmo : « Qui annuntiat verbum » suum Jacob, justitias et judicia sua Israël; non fecit sic » omni genti, et judicia sua non manifestavit eis⁵? » Ideo dictum est, quia unam gentem voluit intelligi pertinentem ad semen Abrahæ; quæ vocata est quidem ex omnibus gentibus, et sic in ea dicuntur omnes gentes, ut una sit gens in adoptionem vocata. Extra istam nulli genti manifestavit judicia sua : quoniam qui ea non crediderunt, etiamsi annuntiata sunt, manifestata eis utique non sunt; quia nisi credant, non intelligent.

VI. « Memor fuit in sæculum testamenti sui⁶. » Alii codices habent : « In æternum : » quod ex ambiguo græco factum est. Sed si in hoc sæculum intelligendum est, non in æternum; quomodo exponens cujus testamenti memor fuerit, adjungit et dicit : « Verbi quod mandavit » in mille generationes? » Quod adhuc cum aliquo fine potest intelligi : sed deinde dicit : « Quod disposuit ad » Abraham, et juramenti sui ad Isaac : et statuit illud

¹ Gal. iii, 29. — ² Psal. civ, 7. — ³ Isaï. liv, 5. — ⁴ Rom. iii, 29. — ⁵ Psal. cxlvii, 19, 20. — ⁶ Id. civ, 8.

» Jacob in præceptum, et Israël in testamentum æternum¹. » Ubi nullus est ambiguitatis locus : *ἀιώνιον* quippe habet græcus, quod nusquam nostri nisi æternum interpretati sunt; vix autem aliqui alicubi *ἀιώνιον* æternale dixerunt. Nisi forte quia *αἰώνια* familiarius interpretantur sæculum, *ἀιώνιον* non æternum, sed sæculare interpretari velint : quod neminem ausum fuisse commemini. Si autem hoc loco Testamentum Vetus intelligendum est, propter terram Chanaan; sic enim sermo contexitur : « Et statuit illud ipsi Jacob in præceptum, » et ipsi « Israël in Testamentum æternum, » dicens : Tibi dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ². » Quomodo intelligendum est « Æternum, » cum terrena illa hæreditas æterna esse non possit? Et ideo Vetus Testamentum vocatur, quia per Novum aboletur. « Mille vero » generationes, » nec æternum videntur aliquid significare; quia utique finem habent, et ad ipsa temporalia nimis multæ sunt. Quamlibet enim paucis annis generatio determinetur, quam Græci *γενεάν* dicunt; quam minimam quidam quindecim annis terminaverunt, ex qua homo incipit posse generare; quæ sunt istæ mille generationes, non solum a tempore Abraham, quando ei facta est ista promissio, usque ad tempus Novi Testamenti, sed ab ipso Adam, usque ad terminum sæculi? Quis enim audeat dicere, quindecim annorum millibus hoc sæculum extendi?

VII. Proinde mihi videtur non hic Vetus Testamentum intelligendum, quod Novo esse tollendum dicitur per Prophetam : « Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et con- » firmabo domui Jacob Testamentum Novum, non secundum Testamentum quod constitui patribus eorum, » cum eduxissem eos de terra Ægypti³ : » sed Testamentum fidei, quod laudat Apostolus, cum Abraham nobis

¹ Psal. civ, 9, 10. — ² Ibid. 11. — ³ Jerem. xxxi, 31, 32.

proponit imitandum, et de Legis operibus gloriantes inde convincit, quod Abraham etiam ante circumcisionem credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam². Denique cum dixisset: « Memor fuit in sæculum Testamenti sui, » quod in æternum intelligere debemus, testamenti scilicet justificationis et hæreditatis æternæ, quam fidei promisit Deus: « Verbi, inquit, quod mandavit in mille generationes. » Quid est, « Mandavit? » Quod enim ait: « Tibi » dabo terram Chanaan: » non mandatum est, sed promissum. Mandatum est autem quod facere debemus, promissum quod accipere. Mandatum ergo fides est, ut justus ex fide vivat²: et huic fidei hæreditas æterna promittitur. « Mille ergo generationes, » propter numeri perfectionem, pro omnibus intelligendæ sunt; id est, quandiu generatio generationi sequendo succedit, tandiu mandatum est vivendum ex fide. Quod observat populus Dei, filii promissionis nascendo venientes, et moriendo abeuntes, donec omnis generatio finiatur; quod millenario numero significatum est, quia denarii numeri solidum quadratum decem decies, et hoc decies, ad mille pervenit. « Quod » disposuit, inquit, ad Abraham, et juramenti sui ad » Isaac. Et statuit illud Jacob, » id est, ipsi Jacob, « In » præceptum. » Ipsi sunt tres Patriarchæ, quorum specialiter se dicit Deum, quos et Dominus nominat in Testamento Novo; ubi dicit: « Multi ab Oriente et Occidente » venient, et recumbent cum Abraham et Isaac et Jacob in regno cælorum³. » Ista est hæreditas æterna. Nam et hic, ubi ait: « Statuit illud Jacob in præceptum; » manifestat præceptum esse fidei: non enim promissum appellaret præceptum. Si enim opus est in præcepto, merces in promisso: « Hoc est opus Dei, Dominus ait, ut cre- » datis in eum quem ille misit⁴. » Hoc ergo verbum quod

¹ Gal. iii, 5, 6. — ² Rom. i, 17. — ³ Matth. viii, 11. — ⁴ Joan. vi, 29.

mandavit: « Memor, in æternum testamenti sui, » hoc est, verbum fidei quod prædicamus¹: « Statuit illud ipsi » Jacob in præceptum; et ipsi Israël in testamentum » æternum, » id est, quod ex ipso verbo et præcepto impleto daturus esset aliquid æternum. « Dicens: Tibi » dabo terram Chanaan, funiculum hæreditatis vestræ. » Quomodo ergo est hoc æternum, nisi aliquid æternum significet? Ipsa enim dicta est terra promissionis, terra fluens lac et mel². » Quod totum significat gratiam, in qua gustatur quam suavis est Dominus³, ad quam non omnes homines pertinent. Non enim omnium est fides⁴. Ideo addidit: « Funiculum hæreditatis vestræ. » Unde in alio Psalmo, semen Abrahæ quod est Christus, intelligitur loqui, ubi dicit: « Funes ceciderunt mihi in præclaris; » etenim hæreditas mea præclara est mihi⁵. » Cur autem dicta sit terra Chanaan, interpretatio hujus nominis aperit; Chanaan quippe interpretatur Humilis. Quod si ad illam referatur sententiam sancti Noë, qua eundem Chanaan dixit futurum servum fratrum suorum⁶, hinc est etiam servilis timor. « Servus autem non manet in domo » in æternum, filius manet in æternum⁷. » Ideo excluso Chanaanæo, datur terra promissionis semini Abrahæ. Consummata enim charitas foras mittit timorem⁸, ut filius maneat in domo in æternum. Unde dictum est: « Et ipsi » Israël in testamentum æternum. »

VIII. Deinceps exequitur historiam in Librorum sanctorum veritate notissimam. « Cum essent numero brevi, » paucissimi et incolæ in ea⁹: » id est, in terra Chanaan. Quando ibi patres habitaverunt Abraham, Isaac et Jacob, antequam eam acciperent hæreditatem, in semine suo

¹ Rom. x, 8. — ² Exod. iii, 8 et 17. — ³ Psal. xxxiii, 8. — ⁴ 2 Thess. iii, 2. — ⁵ Psal. xv, 6. — ⁶ Gen. ix, 25. — ⁷ Joan. viii, 35. — ⁸ 1 Joan. iv, 18. — ⁹ Psal. civ, 12.

paucissimi erant, et incolæ in ea. Nonnulli autem codices habent, non « Paucissimi et incolæ, » sed, « Paucissimi mos et incolas. » Ubi apparet eos qui ista ita interpretati sunt, græcam fuisse locutionem secutos, quæ transferri non potest in latinum, nisi cum ea absurditate, quæ ferri omnino non possit. Si enim totam ipsam locutionem transferre conemur, dicturi sumus: « In eo esse » illos numero brevi, paucissimos et incolas in ea¹. » Quod autem ait græcus: « In eo esse illos; » hoc est latine: « Cum essent: » quod verbum non potest casus accusativus sequi, sed nominativus. Quis enim dicat: Cum essent paucissimos? sed: Cum essent paucissimi.

IX. « Cum ergo essent numero breves, vel numero » brevi paucissimi et incolæ in ea. Transierunt de gente in gentem, et de regno in populum alterum. » Repetitio est ejus quod dixerat: « De gente in gentem. Non dimisit » hominem nocere eis: » id est, non permisit. Græca autem locutio est, « Nocere illos: » latina vero, « Nocere » illis. Et corripuit pro eis reges. Nolite, inquit, tangere » Christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari². » Verba dixit Dei corripientis vel arguentis reges, ne læderent sanctos patres, cum essent numero breves, et paucissimi atque incolæ in terra Chanaan. Quæ verba licet in libris ejus historiæ non legantur, tamen intelligenda sunt vel latenter dicta, sicut Deus in hominum cordibus loquitur occultis et veracibus visis, vel etiam per Angelum expressa. Nam et rex Gerarum et rex Ægyptiorum divinitus admoniti sunt ne nocerent Abrahæ³, et rex alius ne noceret Isaac⁴, et alii ne nocerent Jacob⁵; cum essent paucissimi et incolæ, antequam ad in colendam Ægyptum

¹ Εν τῷ εἶναι αὐτοὺς ἀριθμῷ βραχεῖς, ὀλιγοστούς καὶ παροίκους ἐν αὐτῇ.
² Psal. civ, 13-15. — ³ Gen. xii, 17, 20, et xx, 3. — ⁴ Id. xxvi, 8-11.
— ⁵ Id. xxxi-xxxiii.

cum filiis suis transiret Jacob: quod intelligitur in eo commemoratum, quod ait: « Transierunt de gente in » gentem, de regno in populum alterum. » Sed quia occurrebat quærere, antequam transirent et in Ægypto multiplicarentur, quomodo numero breves, paucissimi et incolæ in aliena terra perdurare potuerunt: secutus adjunxit: « Non permisit hominem nocere eis, et corripuit » pro eis reges. Nolite tangere Christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari. »

X. Potest autem merito movere quomodo fuerint Christi appellati, antequam esset unctio, ex qua hoc nomen impositum est regibus: quod a Saüle cœpit, cui David successit in regno; atque inde cæteri et reges Judæ et reges Israël continuatione sacratæ consuetudinis ungebantur: in qua unctione figurabatur unus verus Christus, cui dictum est: « Unxit te Deus, Deus tuus oleo » exultationis præ participibus tuis¹. » Unde ergo illi jam tunc Christi appellabantur? Nam Prophetas eos fuisse, legimus de Abraham: et utique, quod de illo manifeste dictum est, hoc et de illis intelligendum est. An ideo Christi, quia etiamsi latenter, jam tamen Christiani? Quamvis enim caro Christi ex illis, tamen Christus ante illos: quod et Judæis respondit: dicens: « Antequam » Abraham fieret, ego sum². » Quomodo autem hunc illi ignorarent, aut in eum non crederent; cum propterea Prophetæ dicerentur, quia licet occultius, tamen Dominum prænuntiabant? Unde aperte ipse dicit: « Abraham » concupivit videre diem meum, et vidit et gavisus est³. » Non enim quisquam præter istam fidem, quæ est in Christo Jesu, sive ante ejus incarnationem, sive postea, reconciliatus est Deo: cum sit ab Apostolo veracissime definitum:

¹ Psal. xlii, 8. — ² Joan. viii, 58. — ³ Ibid. 56.

« Unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, » homo Christus Jesus¹. »

XI. Deinde jam narrare incipit, quomodo factum sit ut transirent de gente in gentem, et de regno in populum alterum. « Et vocavit, inquit, famem super terram, omne » firmamentum panis contrivit. Misit ante eos virum, in » servum venundatus est Joseph². » Per hoc factum est, ut transirent de gente in gentem, de regno in populum alterum. Sed non sunt negligenter prætereundæ Scripturarum sanctarum locutiones. « Vocavit, inquit, famem » super terram : » quasi famem aliqua persona sit, vel aliquod animatum corpus, vel aliquis spiritus qui obedire posset vocanti : cum sit famem ex inedia contracta perniciæ, atque ita sit in eis qui eam patiuntur, ut aliquis morbus. Sicut enim morbus ut esse desinat, fit plerumque per medicamentum : sic et famem sanatur quodam modo per alimentum. Quid est ergo, « Vocavit famem? » An forte ista mala quæ patiuntur homines, habent quosdam præpositos suos angelos malos, (nam et in alio Psalmo dicit immissione per angelos malos Deum homines afflixisse³, non utique errante iudicio,) et hoc est forte : « Vocavit famem, » id est, angelum præpositum famem, et ejus rei nomine cuius est præpositus, appellatum? Ex qua opinione Romani veteres quosdam deos tales consecrarunt, sicut deam Febrem, deumque Pallorem. An quod est credibilius : « Vocavit famem, » intelligendum est : Dixit ut famem esset; ut hoc sit vocare, quod appellare; hoc appellare, quod dicere; hoc dicere, quod jubere? Nam ille vocavit famem, « Qui vocat ea quæ non » sunt, tanquam quæ sunt⁴. » Nec ibi Apostolus dixit : « Qui vocat ea quæ non sunt, » ut sint; sed, « Tanquam » sint. » Apud Deum quippe jam factum est, quod ejus

¹ 1 Tim. II, 5. — ² Psal. CIV, 16, 17. — ³ Id. LXXVII, 49. — ⁴ Rom. IV, 17.

dispositione futurum est : quia de illo alibi dicitur : « Qui » fecit quæ futura sunt¹. » Et hic quando famem facta est, tunc dicta est vocata, id est, ut adesset quæ jam fuerat in ejus occulta gubernatione disposita. Denique quomodo vocaverit famem, statim exposuit, dicens : « Omne firma- » mentum panis contrivit. » Et hæc inusitata locutio est : » Contrivit » enim dixit, pro eo quod est, Consumpsit.

XII. « Misit ante eos virum. » Quem virum? Joseph. Quomodo misit? « In servum venundatus est Joseph². » Nempe quando factum est, peccatum erat fratrum, et tamen Deus misit Joseph in Ægyptum. Intuenda est ergo res magna et pernecessaria, quomodo Deus bene utatur malis operibus hominum, sicut illi contra male utuntur bonis operibus Dei.

XIII. Contexit deinde narrationem, commemorans quæ pertulerit Joseph in humilitate sua, et quomodo fuerit sublimatus. « Humiliaverunt in compedibus pedes ejus, » ferrum pertransit animam ejus, donec veniret verbum » ejus³. » Compedes quidem accepisse Joseph, non legimus : sed factum esse, minime dubitandum est. Aliqua enim prætermitti potuerunt in illa historia, quæ tamen Spiritum sanctum non laterent, qui in his loquitur Psalmis. Ferrum autem quod dicit pertransisse animam ejus, tribulationem duræ necessitatis accipimus : non enim corpus, sed, « Animam » dixit. Talis enim locutio est quædam in Evangelio, ubi Simeon dixit ad Mariam : « Ecce positus est hic in ruinam, et in resurrectionem » multorum in Israël, et in signum cui contradicetur, et » tuam ipsius animam pertransiet gladius, ut revelentur » ex multis cordibus cogitationes⁴. » Passio quippe Domini, quæ multis ruina fuit, et in qua multorum cordium oc-

¹ Isaï. XLV, 11, juxta LXX. — ² Psal. CIV, 17. — ³ Ibid. 18, 19. — ⁴ Luc. II, 34, 35.

culta patuerunt, quoniam expressum est quid de Domino sentiebant, et ipsam ejus matrem graviter carnali orbitate percussam sine dubio contristavit. In illa vero tribulatione fuit Joseph, « Donec veniret verbum ejus, quo fuerat interpretatus veraciter somnia : unde commendatus est regi, ut etiam illi de somniis ejus futura prædiceret¹. Sed quoniam dixit : « Donec veniret verbum ejus, » ne omni modo « Ejus » sic intelligeremus, ut quisquam rem tantam homini tribuendam putaret, continuo subjecit : « Eloquium » Domini inflammavit eum : » vel quod magis de græco expressum alii codices habent : « Eloquium Domini igni- » vit eum : » ut etiam ipse inter eos computaretur, quibus dictum est : Laudamini in nomine sancto ejus. « Eloquium » Domini ignivit eum. » Merito Spiritus sanctus quando a Domino missus est, visæ sunt illis linguæ divisæ velut ignis². Et Apostolus dicit : « Spiritu ferventes³. » A quo igne discedunt, de quibus dicitur : « Refrigescet charitas » multorum⁴. »

XIV. Denique sequitur : « Misit rex, et solvit eum ; » princeps populorum, et dimisit eum. » Ipse est « Rex, » qui « Princeps populorum ; solvit » compeditum, « Di- » misit » Inclusum. « Constituit eum dominum domus » suæ, et principem omnis possessionis suæ. Ut erudiret » principes ejus sicut semetipsum, et senes ejus pruden- » tiam doceret⁵. » Græcus habet : « Et seniores ejus sa- » pientiam doceret. » Quod omni modo ad verbum ita dici posset : « Erudiret principes ejus sicut semetipsum, » et seniores ejus sapientes faceret. » *πρεσβυτέρους* enim habet, quos dicere solemus seniores, non *γέροντας*, id est, senes : *σοφίαι* autem, quod uno verbo latine dici non potest, a sapientia dictum est, quæ *σοφία* græce dicitur ; non a pru-

¹ Gen. xii, 25, etc. — ² Act. ii, 3. — ³ Rom. xii, 11. — ⁴ Matth. xxiv, 12. — ⁵ Psal. civ, 20-22.

dentia, quæ *εφώναις* appellatur. Neque hoc tamen legimus in illa sublimitate Joseph, sicut nec compedes in ejus humilitate. Sed unde fieri posset, ut vir tantus unius veri Dei cultor, in Ægypto alendis tantummodo corporibus, et rebus tantum corporalibus gubernandis esset intentus, et quo eos meliores redderet, curam non gereret animorum ? Sed ea conscripta sunt in illa historia, quæ secundum intentionem scribentis, in quo erat Spiritus sanctus, rebus futuris illa narratione significandis sufficere judicata sunt.

XV. « Et intravit Israël in Ægyptum, et Jacob accola » fuit in terra Cham¹. » Quod est Israël, hoc est Jacob, et quod est Ægyptus, hoc est terra Cham. Hic enim apertissime demonstratum est, de semine Cham filii Noë, cujus primitivus fuit Chanaan, exortam fuisse etiam gentem Ægyptiorum. Proinde in quibus codicibus hoc loco legitur Chanaan, emendandum est. Melius autem interpretatum est, « Accola fuit, » quam, sicut alii codices habent, inhabitavit : » quod tantumdem esset, si et incola diceretur ; nihil enim aliud significat. Nam idipsum est verbum in græco isto loco, quod est et superius, ubi dictum est : « Paucissimi et incolæ in ea. » Incolatus porro, vel accolatus, non indigenam, sed advenam ostendit. Ecce quomodo « Transierunt de gente in gentem, de regno » in populum alterum. » Quod breviter propositum fuerat, breviter narrando explicatum est. Sed de quo regno transierunt in populum alterum, merito quæri potest. Nondum enim regnabant in terra Chanaan, quia nondum ibi fuerat regnum constitutum populi Israël. Quomodo ergo potest intelligi, nisi forte secundum anticipationem, quia ibi regnum futurum erat seminis eorum ?

XVI. Deinceps narrantur quæ in Ægypto gesta sunt.

¹ Psal. civ, 23.

« Et auxit, inquit, populum suum vehementer, et firmavit eum super inimicos ejus¹. » Etiam hoc totum breviter propositum est, ut quemadmodum factum sit, deinde narretur. Non enim tunc firmatus est populus Dei super Ægyptios inimicos suos, quando eorum masculini foetus necabantur, vel quando in faciendis lateribus conterebantur: sed quando in manu potenti, per signa et portenta Domini Dei sui, metuendi et honorandi facti sunt, donec duri regis contentio vinceretur, et mare Rubrum persecutorem cum exercitu ejus obrueret.

XVII. Quod ergo breviter positum est, « Firmavit populum suum super inimicos ejus, » velut quæreremus quomodo factum sit: incipit dicere, donec etiam id narmando determinet. « Et convertit cor eorum, ut odirent » populum ejus, et dolum facerent in servos ejus². » Numquidnam intelligendum est, vel credendum, quod Deus cor hominis ad facienda peccata convertat? An peccatum non est, vel parvum peccatum est, odisse populum Dei, et dolum facere in servos ejus? Quis hoc dixerit? Numquid ergo istorum tam gravium peccatorum auctor est Deus, qui nullius vel levissimi peccati auctor credendus est? « Quis sapiens, et intelliget hæc³? » Nam ipsa est illa mirabilis Dei bonitas, qua bene utitur etiam malis, vel angelis, vel hominibus. Cum enim ipsi vitio suo mali sint, ille de malo eorum bene facit. Non enim antequam odissent populum ejus boni erant; sed maligni et impii tales erant, qui facile incolis suis felicibus inviderent. In eo ergo quod populum suum multiplicavit, hoc beneficio suo malos ad invidendum convertit. Invidia est enim odium felicitatis alienæ. Sic ergo convertit cor eorum, ut per invidentiam odissent populum ejus, et dolum facerent in servos ejus. Non itaque cor illorum malum facien-

¹ Psal. civ, 24. — ² Ibid. 25. — ³ Id. cvi, 43.

do, sed populo suo benefaciendo, cor illorum sponte malum convertit ad odium. Non enim rectum cor pervertit, sed sponte perversum ad odium populi, ubi eo malo bene uteretur, convertit: non illos malos faciendo, sed istis bona, quibus mali facillime possent invidere, largiendo. Quo illorum odio, et ad exercitationem populi sui, et ad gloriam nominis sui, quæ nobis est utilis, quomodo sit usus, consequentia docent: quæ in ejus laude commemorantur, cum cantatur Alleluia.

XVIII. « Misit Moysen servum suum, Aaron quem elegit ipsum¹. » Sufficeret, « Quem elegit: » sed nihil in eo quærendum est, quod additum est, « Ipsum. » Locutio Scripturarum est, sicuti est, « In qua habitabunt in » ea²: » qua locutione divinæ paginæ plenæ sunt.

XIX. « Posuit in eis verba signorum suorum et prodigiorum in terra Cham³. » Non ita debemus accipere, « Verba signorum et prodigiorum, » quasi verba, quibus verbis fierent signa et prodigia, id est, quæ dicerent ut fierent signa et prodigia. Multa enim sine verbis facta sunt, vel virga, vel manu extenta, vel favilla in cœlum missa. Sed quia illa ipsa, quæ facta sunt, non erant alicujus significationis inania, sicut et verba quæ loquimur; ideo et ipsa dicta sunt verba, non vocum et sonorum, sed signorum et prodigiorum. « Posuit in eis, » id est, fecit per eos.

XX. « Misit tenebras, et obscuravit⁴. » Scriptum est et hoc inter plagas, quibus Ægyptii percussi sunt. Quod autem sequitur, in diversis codicibus varie legitur. Alii namque habent: « Et exacerbaverunt sermones ejus. » Alii vero, « Et non exacerbaverunt sermones ejus. » Sed quod prius dixi, in pluribus invenimus. Ubi autem addita est negativa particula, vix duos codices potuimus reperire.

¹ Psal. civ, 26. — ² Num. xiii, 20, et Levit. xviii, 3, juxta lxx. — ³ Psal. civ, 27. — ⁴ Ibid. 28.